

PAYARIQDA JOYLASHGAN PRAVOSLAV CHERKOVI TARIXI

Abduvohidov Dilshod Narbotirovich

PhD doktorant,
Samarqand davlat universiteti,
Samarqand, O‘zbekiston.
e-mail: norbotirovich@mail.ru

ANNOTATSIYA Hozirgi kunda Samarqand viloyati Payariq tumani markazida joylashgan sobiq pravoslav cherkovi binosi to‘g‘risida o‘zbek tilidagi ilmiy ma‘lumotlar juda kam. Muallif maqolada arxiv materiallari va boshqa manbalar asosida ushbu cherkov tarixi va faoliyati haqida so‘z yuritadi.

Kalit so‘zlar: Payariq, Samarqand, Narimonovka, Yakov Dmitrievich Fyedorov, Fyedorovka, Trofim Andreevich Moroz, Pokrov, Madaniy meros agentligi.

ABSTRACT Currently, there is very little scientific information in the Uzbek language about the former Orthodox church building located in the center of the Payariq district of the Samarkand region. The author discusses the history and activities of this church based on archival materials and other sources.

Keywords: Payaryk, Samarkand, Narimanovka, Yakov Dmitrievich Fyedorov, Fyedorovka, Trofim Andreevich Moroz, Pokrov, Cultural Heritage Agency.

KIRISH

Bugungi kunda Samarqand viloyatida xristianlikning pravoslav oqimiga tegishli 7 ta cherkov binolari mavjud. Ulardan 4 tasi diniy cherkov maqomida, 3 tasi esa muzey sifatida o‘z faoliyatini davom ettirmoqda. Kattaqo‘rg‘onda yangi muhtasham cherkov binosi qurilmoqda. Shular orasida o‘z o‘rni va tarixiga ega bo‘lgan, Payariq tumani markazida joylashgan Pokrov cherkovi ham bor.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Payariq – bugungi kunda Samarqand viloyatidagi shahar hamda tuman markazining nomi. Payariq shahri 1991-yilgacha Narimonovka posyolkasi deb yuritilgan. Payariq nomi tuman hududidan o‘tgan Pay arig‘i (daryo) nomidan olingan.[1] Ushbu shaharda oldindan rus (pravoslav) aholi vakillari yashab istiqomat qilib kelishgan. Payariq shahri hududi va uning atroflariga dastlabki rus (pravoslav) aholi vakillarining kelib o‘rnasha boshlashi XIX asrning oxirlariga to‘g‘ri keladi. Bu davrda Samarqand shahrining “yevropa” qismi barpo etilgan, endi

esa viloyatning turli hududlarida dastlabki rus (pravoslav) qishloqlari paydo bo‘la boshlagan edi.

Misol uchun, Samarqand viloyatida 1886-yilda Nadejdenskiy, Zaporozhye va Sretenskiy, 1892-yilda Nikolaevskiy, 1896-yilda Romanovskiy, 1897-yilda Nijne-Volinskiy, Verxne-Volinskiy va Konnogvardeyskiy ko‘chib kelganlarga tegishli aholi posyolkalari vujudga keldi.[2]

NATIJALAR

1899-yil iyun oyida Zarafshon daryosi yaqinidan, mahalliy aholi band qilmagan joylardan ko‘chib keluvchilar uchun joy ajratish to‘g‘risida viloyat hukumati qarori chiqadi. Shunga muvofiq, 65 ta pravoslav oilasi ushbu joylarga ko‘chib kelishadi, bu esa aynan yuqorida tilga olingan hozirgi Payariq shahri o‘rnida joylashgan yerlar bo‘lgan.

Ushbu pasyolkani 1898-yilda Samarqand viloyati harbiy gubernatori lavozimini egallagan general-mayor Yakov Dmitrievich Fyedorov xotirasiga Fyedorovka deb atashga qaror qilishdi.[3] Aytish kerakki, mahalliy aholi yangi ko‘chib kelganlarni do‘stona qabul qilgan. Ruslar (pravoslavlar) o‘rnashgan hudud yaqinidagi unumdor yerlarda asosan bug‘doy ekib dehqonchilik qilishgan. Bu imperiya hukumati tomonidan qo‘llab-quvvatlangan.

Chunonchi, har bir dehqon oilasiga shaxsiy dehqonchilik uchun bir desyatina, ekin ekish uchun yana 10 desyatina yer ajratilgan. Shuningdek, ko‘chib kelgalar dastlabki uch yil davomida gerb boji va davlat yer solig‘ini to‘lashdan ozod qilingan bo‘lsa, keyingi 5 yilda soliqlarning faqat yarmini to‘lashi lozim bo‘lgan.

Ko‘chib kelganlarning oyoqqa turishlari uchun bir necha yillar kerak bo‘ldi – o‘z uylarini qurish, yerlarni sug‘orishni tashkil qilish va hokazo. Lekin odamlar ibodatxonasiz yashay olmas edilar va uning tanqisligi, ayniqsa, vatanlaridan uzoqda juda o‘zlariga sezilgan. Bu esa ushbu hududda ham pravoslav cherkovi qurilishi ishlari boshlanib ketishiga olib keladi. Ibodatxona qurilishida qishloq aholisi ham faol ishtirok etgan: ular g‘isht va boshqa zarur qurilish materiallarini o‘z aravalarida tashib berishgan.

Aynan ushbu cherkov – bugungi Payariq shahrining markazida, tuman hokimligi ko‘chasi va istirohat bog‘i chorraxasida joylashgan cherkov bo‘lib, u o‘ziga xos tarzda qurilganki, to‘rt ko‘chaning boshidan qaraganda ham uzoqdan ko‘rinib turgan. [4] Umuman olganda, ibodatxona imperiya xazinasini pullari evaziga qurilgan. Yangi cherkov qurilishida pishirilgan g‘ishtdan foydalanilgan, uning binosi hamda qo‘ng‘iroq minorasi tosh poydevorning ustida qad rostlagan, tom qismi esa temir bilan qoplangan. Shu bilan birga cherkov uzoq yillar davomida diniy anjomlar va muqaddas kitoblar yetishmovchiligidan qiynalgan.[3]

Cherkov tarixiga e‘tibor berilsa, uning qurilishi aynan qaysi sanada boshlanganligi to‘g‘risida aniq manbalar hozircha yo‘q. Lekin 1911-yil 31-yanvarda Butunrossiya Muqaddas Sinodining farmoni bilan Sankt-Peterburgdan uzoq kutilgan xat keladi. Unda Fyedorovka va Bulung‘urdagi rus aholi punktlarida yangi cherkovlar ochilgani, Trofim Andreevich Moroz Xudoning onasi – Pokrov (Покрова Божией Матери) nomi bilan atalgan Fyedorovka cherkoviga bosh ruhoniy bo‘lib tayinlagani to‘g‘risida ma‘lumotlar bor.[5] Demak, yuqoridagidan ma‘lumki, Fyedorovka (Payariq) cherkovi 1911-yilda ochilgan.

Trofim Moroz Fyedorovka posyolkasidagi cherkovning birinchi va oxirgi ruhoniysi bo‘lgan.[6] U hozirgi Kiyev yaqinidagi dehqon oilasidan chiqqan. Ruhoniy etib tayinlanishidan oldin, u o‘n yil davomida cherkov maktabida dars bergan. Keyinchalik u Kiyevdan Moskvaga

boradi, u yerda joylashgan Danilov monastirida ruhoniylilik kursisini egallaydi. So‘ngra, imperiya hukumati tomonidan Turkistonga yuboriladi.[3]

MUHOKAMA

Vaqt o‘tishi bilan “Fyedorovka” kengayib “Soldatskaya posyolkasi” nomi bilan atala boshlandi. 1918-yil, oktyabr inqilobidan so‘ng Soldatskiyning nomi Narimonovkaga almashtirildi.[7] O‘zbekiston mustaqillikka erishgandan keyin Narimanovka nomi Payariqqa o‘zgartirildi va unga shahar maqomi berildi.

Sovet hokimiyati davrida, cherkovlarni yopish kampaniyasi davomida, 1930-yilgacha Samarqand viloyatidagi deyarli barcha cherkovlar yopildi. Faqatgina ikkita Pokrov cherkovlari o‘sha davrda o‘z faoliyatini bir muncha vaqt davom ettirgan. Biri shaharning o‘zida joylashgan, ikkinchisi esa Fyedorovka posyolkasida Pokrov cherkovlari edi. Payariqdagi Pokrov cherkovi baribir 1940-yilda yopilgan. Cherkovning qo‘ng‘irog‘i minoradan olib tashlandi. Lekin bu hali hammasi emasdi.

O‘sha davrning juda ko‘p cherkovlari o‘z taqdirida ko‘rgan hodisa uni ham chetlab o‘tmadi: ibodatxonaning “boshi kesildi” – ya’ni uning qo‘ng‘irog‘i joylashgan minorasi buzib tashlandi.[3] Hukumat tomonidan cherkovning qolgan binosining ichida kinoteatr ochishga qaror qilindi. Keyinchalik Sobiq Ittifoqning parchalanishi tufayli u yerdagi kinoteatr faoliyati to‘xtatildi. Shundan keyin cherkov binosi birmuncha vaqt qarovsiz qolib ketdi.

XULOSA

O‘zbekiston mustaqillikni qo‘lga kiritilgach, Payariq tumani hokimligi hamda Madaniy meros agentligi Samarqand viloyat boshqarmasi tashkilotlari sobiq cherkovning binosiga yetarlicha g‘amxo‘rlik qilib kelmoqda.[8] Xususan, Madaniy meros agentligi Samarqand viloyat boshqarmasi tomonidan 2009-yil 29-iyunda Payariq tuman hokimligiga yuborilgan

xatda keltirilishicha, ushbu cherkov binosi davlat muhofazasiga olinganligi, unga tutash holatda o‘zboshimchalik bilan qurib cherkov binosidan savdo do‘koni sifatida foydalanilayotganligi bu bilan ushbu madaniy meros obyektiga katta zarar yetkazilayotganligi to‘g‘risida aytiladi.[8] Bugungi kunda cherkovning yon-atrofi obodonlashtirilgan, o‘zi esa yaxshi holatda saqlanib turibdi.

Hozirda ushbu cherkov binosi Payariq tumani muzeyi sifatida xizmat ko‘rsatib kelmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. O‘zbekiston milliy Ensiklopediyasi, O‘zME davlat ilmiy nashriyoti, Toshkent, 2005, 643-b.
2. “Samarqand viloyati ma’lumotnomasi”, Samarqand viloyat statistika qo‘mitasining davriy nashri, Samarqand, 1899-yil.
3. <https://sv.zarnews.uz/post/pravoslavnyaya-cerkov-v-payarke>
4. “Payariqnoma”, Toshkent - “Noshirlik yog‘dusi” nashriyoti 2019-yil. 320-b.
5. Samarqand viloyat arxivi. Pokrov cherkovi ishi. Fond - 1648, 1-bo‘lim, 1-hujjat.
6. Samarqand viloyati manzil-kalendari ma’lumotnomasi, Samarqand, 1914-yil, 51-b.
7. Abduvaxidov D.N., “Katalasdan Payariqqacha”, Xorazm Ma’mun akademiyasi axborotnomasi: ilmiy jurnal. №5/4 (89), 2022-yil, 65-b.
8. Madaniy meros agentligi Samarqand viloyat boshqarmasining tuman hokimligiga yozgan 29.06.2009 dagi № 100 raqamli xatidan ma’lumotlar.